PRACHTIG
AMBACHTIG

REVIVAK
ambachtenacademie

Colofon

Redactie	Harrie Maas
Corrector	Brigitte Ars
Tekstbijdragen	Rozemarijn Dereuddre, Harrie Maas, Peter van Oers, Brigitte Smessaert, Joke Verbeke
Coördinatie	Bruno Daems en Harrie Maas
Fotografie	Partners Reviviak (tenzij anders vermeld)
Tekeningen	Irma van Osch
Opmaak	Capone, Kortrijk (B)
Druk	Hazenberg Hoefsloot, Boxtel (NL)

Inhoud

	Voorwoord	**5**
01.	Revival van vakmanschap… een maatschappelijke opgave	**6**
02.	Resultaten en ervaringen	**10**
03.	Getuigenissen	**18**
04.	Aanbevelingen	**24**
05.	Transnationaal netwerk voor vakmanschapsbevordering	**30**

Interreg
EUROPESE UNIE
Vlaanderen-Nederland
Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Revivak partners

HOUT & BOUW OPLEIDINGSCENTRUM

Compaan

EUCORA
Europees Centrum voor Opleiding en Vervolmaking in Kunstambachten en Historische Restauratie

RTC West-Vlaanderen

WIDEST DEVELOPMENT

VDAB samen sterk voor werk

Breda University OF APPLIED SCIENCES

VZ en W

Provincie Noord-Brabant

Slot Schaesberg Landgraaf

Stichting Behoud Monumenten Brabant

ARhus albrecht rodenbach open kenniscentrum

Ondersteunende partners

provincie Oost-Vlaanderen

met de steun van west-vlaanderen de gedreven provincie

provincie limburg

Voorwoord

Monumenten zijn prachtig. Ze bepalen de sfeer en het karakter van een stad, dorp en streek. Ze versterken de ruimtelijke kwaliteit, zorgen voor identiteit en hebben een verbindende kracht. Monumenten vertellen ons een verhaal. Over de groei en ontwikkeling van een leefgemeenschap, over sociaal-economische omstandigheden, over vakmanschap en vele andere dingen.

De instandhouding en een goed beheer van onze monumenten zijn niet alleen belangrijk vanuit het oogpunt van erfgoed. Ook op toeristisch en economisch vlak zijn ze van grote betekenis. Een belangrijke maatschappelijke opgave is de herbestemming en doorontwikkeling van (cultuurhistorisch waardevol) erfgoed.

Voor de restauratie en het behoud van ons erfgoed is gespecialiseerd vakmanschap vereist. Juist hier wringt de schoen. De instroom en doorstroming van jonge mensen in vakmanschapsopleidingen en ambachtelijk werk is veel te beperkt. Deze ontwikkeling is al een tijd gaande, zowel in Nederland als in België. Om er voor te zorgen dat dit gaat veranderen is het project “Revivak” (Revival vakmanschap) ontwikkeld.

Dankzij Interreg Vlaanderen-Nederland heeft Revivak financiële ondersteuning gekregen. Om uitvoering te geven aan het project hebben drie jaar lang tal van werkzaamheden plaatsgevonden binnen de Nederlandse provincies Noord-Brabant en Limburg en de Vlaamse provincies Brabant, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. Zo zijn er activiteiten ontwikkeld gericht op imagoverbetering van de bouw- en restauratiesector. Er zijn cursussen, bootcamps en vakmanschapsbeurzen georganiseerd, convenanten gesloten en er is een charter opgesteld om te komen tot een “lerend netwerk”.

Met dit laatste willen we bijdragen aan een structurele aanpak om de problematiek van de oplopende tekorten aan vakmensen in de restauratie- en herbestemmingssector te stoppen en er voor te zorgen dat er een kentering komt: dat mensen weer gaan kiezen voor ambachtelijk werk en het prachtige restauratievakgebied.

Revivak heeft op vele niveaus bijgedragen aan vakmanschapsbevordering. Ook grensoverschrijdend zijn er waardevolle contacten gelegd. Deze publicatie gaat in op de ondernomen activiteiten en de behaalde resultaten. Maar het werk is zeker nog niet klaar. Integendeel. Een van de aandachtsgebieden de komende tijd is innovatie. Kennis van oude technieken en materialen kan een prima springplank zijn voor productvernieuwing, zoals het vervaardigen van designproducten, en kan zo tot nieuwe toekomstperspectieven leiden. Daarnaast dienen er zich nieuwe technieken aan die binnen de restauratiesector heel goed toepasbaar blijken te zijn. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om CNC-gestuurde machines, of het toepassen van digitale technieken (bijvoorbeeld 3D-printers). Vakmanschap en ambacht gecombineerd met innovatie, dat spreekt jongeren aan. Daar moet nog meer op worden ingezet.

Een aantal partners uit het Revivak-project wil “verder” gaan met grensoverschrijdende vakmanschapsbevordering. Men wil kennis en kunde uitwisselen, elkaar informeren over specifieke activiteiten op het gebied ambacht en vakmanschap en grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit stimuleren. Inmiddels zijn de contacten uitgebreid naar andere organisaties die willen participeren. Dat biedt nog meer mogelijkheden voor de toekomst van vakmanschapsbevordering.

***Brigitte Smessaert**, coördinator Revivak Vlaanderen*
***Harrie Maas,** algeheel projectverantwoordelijke Revivak*

REVIVAK
ambachtenacademie

01

Revival van vakmanschap: een maatschappelijke opgave

Vakmanschap in de restauratiesector bevorderen, dat is in het kort wat Revivak beoogt. Dat hier meer aandacht voor komt, is absoluut nodig. Ambachtelijk werk en vakmanschap, en met name de instroom van leerlingen die het vak willen leren, komen immers steeds meer in de verdrukking. En dat terwijl het ondenkbaar is om monumenten in stand te houden zonder deskundige vaklui.

De hoofddoelstelling van Revivak is het behoud en stimulering van de vakmanschapsberoepen, vooral in de bouw- en de restauratiesector. Daartoe moeten jongeren en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt weer geïnteresseerd worden voor vakmanschap in het monumentaal vastgoed.

In onze economie is niet alleen de hoogtechnologische bedrijvigheid van belang, ook de traditionele vakmanschapsberoepen zijn en blijven van betekenis. In het rapport van de Sociaal-Economische Raad van Nederland "Handmade in Holland" (2013) wordt gesproken over een vervangingsbehoefte van 229.000 banen tussen 2013 en 2021. Sinds het verschijnen van het rapport zijn de tekorten aan vaklieden verder opgelopen. In Vlaanderen is deze situatie ook steeds meer merkbaar.

Enerzijds is er een groeiend bewustzijn en toenemende waardering voor authenticiteit, ambacht, duurzaamheid, kwaliteit en creativiteit bij zowel bedrijven als consumenten. Anderzijds vindt dit onvoldoende weerklank bij jongeren om te kiezen voor beroepsonderwijs dat gericht is op werk in de bouw-, techniek- of restauratiesector.

Terwijl de traditionele vakmanschapsberoepen vergrijzen en de behoefte aan nieuwe instroom steeds groter wordt, is de instroom en doorstroming van leerlingen minimaal. Er is een mismatch tussen vraag en aanbod. Deze constatering was in 2016 voor twaalf Vlaamse en Nederlandse organisaties aanleiding om een project te ontwikkelen dat gericht is op vakmanschapsbevordering... een maatschappelijke opgave! Gekozen werd voor de toepasselijke naam "Revivak", de afkorting voor "revival vakmanschap". Maar van begin af aan ging het niet alleen om de herleving van vakmanschap, maar ook om het revitaliseren ervan. Bijvoorbeeld door nieuwe en geavanceerde technieken in te zetten bij restauratiewerken, of door oude vakmanschapstechnieken te benutten bij het ontwikkelen van nieuwe producten. Zo kan vakmanschap als het ware extra leven in worden geblazen.

Werken aan een positief imago

Een van de grote problemen is de beeldvorming van de bouw- en restauratiesector naar jongeren toe. Opleidingen en beroepen in restauratie, bouw en techniek hebben een imagoprobleem en zijn door de jaren heen voor het grote publiek zelfs minder aantrekkelijk geworden. Een van de speerpunten van Revivak is daarom het werken aan een positief imago van het restauratievakgebied door middel van allerlei acties (zie kader).

Een andere doelstelling van Revivak is het zorgen voor deskundigheidbevordering, kennisdeling en het borgen van restauratiekennis. De afname van het aantal geschoolde restauratievakmensen gaat namelijk onherroepelijk gepaard met een verlies van kennis en kunde. Daarom hebben de Revivak-projectpartners binnen hun activiteitenprogramma cursussen en bootcamps (dat zijn meerdaagse cursussen met een praktijkcomponent) georganiseerd, waar vakmensen uit de praktijk hun kennis en ervaring overbrengen aan geïnteresseerden. Verder is kennis en ervaring vastgelegd in cursusuitwerkingen en syllabi, die – ondersteund met beelden en videomateriaal – inmiddels gratis beschikbaar zijn op de Revivak-website.

Een bijzondere Revivak-activiteit is de ontwikkeling van een speciale “mobiele module” in de vorm van verrijdbaar informatiepaneel. Daarmee worden verschillende ambachtelijke technieken digitaal tentoongespreid die tijdens het Revivak-project aan bod zijn gekomen. Ook is er aandacht voor innovatief leren en vernieuwingen binnen het restauratievakgebied, zoals de gebruiksmogelijkheden van 3D. De mobiele module is een blijvend leerobject dat kan worden ingezet op vakmanschapsbeurzen en andere publieke evenementen.

Een greep uit de activiteiten van Revivak

Het vervaardigen van een algemene Revivak-promotiefilm, verspreid via de eigen website en verschillende social media, met als doel een sneak peek voor het restauratievakgebied te bewerkstelligen.

Het uitbrengen van een reeks Revivak-promotiefilms rond specifieke vakmanschapsberoepen, waarbij speciaal wordt ingezoomd op diverse vormen van houtbewerking, metselen en natuursteenbewerking, smeedwerk, restauratieschilderen en decoratietechnieken.

Televisieuitzendingen over vakmanschap en ambachtelijk werk.

Het verzorgen van persberichten voor kranten en bladen.

Het ontwikkelen en aanbieden van Revivak-Virtual Reality via speciale VR-brillen met QR-codes, met als doel jongeren op een aansprekende een eigentijdse manier kennis te laten maken met ambachtelijke ateliers van smeden, houtbewerkers, stukwerkers etc.

Deelname aan vakmanschapsbeurzen, techniekdagen, kennismakingsbijeenkomsten, Open Monumentendag e.d. om de bezoekers daar kennis te laten maken met ambachtelijk werk en uit te dragen dat werken als restauratievakman/vrouw goede toekomstperspectieven heeft.

Lerend netwerk

Al deze activiteiten kunnen pas echt beklijven als er een goede infrastructuur is voor vakmanschapsopleidingen met als hoofddoel: ervoor zorgen dat er voldoende gekwalificeerde vaklieden blijven. Dat vraagt om een structurele aanpak, gericht op alle relevante en belanghebbende sectoren en partijen, waaronder restauratiebedrijven, ROC's, opleidingsbedrijven, monumentenorganisaties, architecten, monumenteigenaren en overheden. Samen moet iedereen in actie komen voor vakmanschapsbevordering en zich inzetten voor een grotere instroom en een betere doorstroming van leerlingen, zij-instromers en personen met een afstand tot de arbeidsmarkt in het restauratievakgebied.

In het verlengde daarvan is het opzetten van een "lerend netwerk" een van de hoofdactiviteiten van Revivak geweest. Dit heeft geleid tot het opstellen van een Revivak-Charter, intentieovereenkomsten en convenanten, waarmee de basis is gelegd voor verdere grensoverschrijdende samenwerking naar de toekomst toe.

Want ook dat is wat Revivak beoogt: grensoverschrijdende samenwerking teneinde van elkaar te leren en transnationale contacten te leggen ten behoeve van vakmanschapsbevordering, voor nu en later! Daarvoor zijn leerlingen en leermeesters uit Vlaanderen en Nederland speciaal ingezet om over en weer deel te laten nemen aan Revivakactiviteiten zoals bootcamps, en om vakmanschapsbeurzen te bezoeken.

Gedurende drie jaren hebben de Revivakpartners vanuit de hierboven beschreven doelstellingen gewerkt aan een revival en revitalisering van het restauratievak. Een belangrijke maatschappelijke opgave, zoals gezegd. Maar vooral ook, zowel letterlijk als figuurlijk, een heel karwei. Een functionerend transnationaal lerend netwerk als basis voor versterking van het ambachtelijk werk in de restauratiesector, dat kansen biedt voor grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit en dat de economie versterkt... Revivak heeft gezaaid. Maar ook al weten te oogsten. In het volgende hoofdstuk zal dit ter sprake komen.

"Van begin af aan ging het niet alleen om de herwaardering van vakmanschap, maar ook om het revitaliseren ervan."

REVIVAK
ambachtenacademie

02

Resultaten en ervaringen

Revivak is in 2016 gestart vanuit de noodzaak en ambitie om de technische beroepen in het monumentaal vastgoed aantrekkelijker te maken. Tegelijkertijd wilden we de grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit stimuleren. Binnen Revivak zijn veel resultaten geboekt en ervaringen opgedaan. Er ging veel goed, maar soms bleek de praktijk een stuk weerbarstiger dan gedacht. De economische wind heeft zeker een invloed gehad op de resultaten.

Samenwerking loont

Gedurende de uitvoering van Revivak is het bereik enorm toegenomen. We verwachten dat we tegen het einde meer dan vijfhonderd deelnemers aan de cursussen en bootcamps hebben bereikt. Dit is veel meer dan de raming van driehonderd. Ook de meer dan vijftig samenwerkingsovereenkomsten met onder meer restauratiebedrijven, opleidingscentra, monumentenbeheerders, architecten en andere betrokkenen is ruim het dubbele van verwacht.

Tegelijk blijkt het lastig om overheden te interesseren voor het bevorderen van vakmanschap – waarschijnlijk omdat het niet tot hun kernactiviteiten wordt gerekend en het hier een onbekend terrein betreft. Met een intensieve aanpak blijken er echter wel degelijk resultaten te kunnen worden geboekt, met name naar gemeenten met veel monumentaal erfgoed.

Ook de aansluiting met brancheorganisaties verloopt moeilijk. Waar brancheorganisaties met name in landsdelen opereren, is voor vakmanschapsbevordering vooral een regionale aanpak nodig. Vandaar dat er niet direct een match is.

Enkele concrete resultaten

Moderne communicatie via een eigen website en social media.

Aangepaste communicatie via storytelling, e-learning en VR-films.

Diverse moderne promotiefilms, waaronder 2x een uitzending op de Nederlandse tv.

1 concept voor vakmanschapsbeurzen; 5 maal getest.

2 mobiele modules voor gebruik op events.

20 bootcamps/meerdaagse cursussen.

23 cursussen.

Uitvoerige (cursus)beschrijvingen voor historisch timmerwerk, metselen en natuursteenbewerking, smeedwerk, schilderen en decoratietechnieken.

Een beeldbank met documentatiemateriaal over ambachtelijk werk en vakmanschap.

3 Revivak-restauratieprojecten.

3 kennis- en expertisecentra ten behoeve van vakmanschapsbevordering.

50 samenwerkingsovereenkomsten met restauratiebedrijven, opleidingscentra, monumentenbeheerders, architecten e.d.

Een Transnationaal Lerend Netwerk.

Samenwerken via een Lerend Netwerk

Misschien wel het belangrijkste beoogde resultaat is het 'Lerend Netwerk'. In eerste instantie was dit bedoeld als een samenwerking op regionaal niveau tussen enerzijds een bemiddelende organisatie (bijvoorbeeld Restauratieopleidingsprojecten Zuid-Nederland) en anderzijds restauratiebedrijven, grote monumenteneigenaren, overheden, scholen voor beroepsonderwijs, opleidingsbedrijven, architecten en andere stakeholders die een belang hebben of betrokken zijn bij het beschikbaar zijn van kwalitatief goede vakmensen in de restauratie.
Een Lerend Netwerk dat de doelen (meer vaklieden) van Revivak structureel nastreeft en daarbij mede gebruik maakt van de producten en resultaten van Revivak. De ambities gingen echter aanvankelijk verder, namelijk om het Lerend Netwerk grensoverschrijdend te organiseren.

Dat bleek in de achteraf toch te korte projectperiode niet realistisch te zijn. Allereerst bleken de samenwerkingsverbanden rond vakmanschap aan beide zijden van de grens zeer verschillend. Verder werd duidelijk dat onder documenten die de samenwerking bevestigen, zoals het woord "convenant", een zeer verschillende lading ligt. Ook bleek het interesseren en overtuigen van partijen om een samenwerkingsovereenkomst aan te gaan een zeer arbeidsintensieve aangelegenheid.

Uiteindelijk is het wel gelukt om meer dan vijftig partijen te interesseren en zijn de contouren van de samenwerking duidelijk. Er zijn nu partners die het op zich hebben genomen om het Transnationaal Lerend Netwerk voort te zetten en van uit de eigen exploitatie te begeleiden. Een pure noodzaak om het werk van Revivak te bestendigen.

Opleiden zonder grenzen

Succesvol zijn ook de Revivak-cursussen en bootcamps, vaak korte en intensieve kennismakingen en scholingen. Ze zijn ook bedoeld om de interesse op te wekken voor vakmanschap en/of toe te leiden naar langdurige restauratieopleidingen. Het bleek heel lastig te zijn om leerlingen voor de bootcamps mee de grens over te nemen. Het is kostbaar en arbeidsintensief, en de belangstelling bij de doelgroep is vaak gering. Toch is het door persoonlijke inzet (met een compliment aan Sandra van Trijffel) gelukt om leerlingen letterlijk en figuurlijk grenzen te laten overbruggen en ze te laten deelnemen aan elders georganiseerde cursussen, bootcamps en vakmanschapsbeurzen.

Desondanks is het onze ervaring dat de afstanden en het tijdsbeslag voor de doelgroepen al snel te groot zijn. Een belangrijke les is dan ook om dit soort van arbeidsmobiliteit slechts na te streven op kortere afstand aan weerszijden van de grens. Temeer omdat er qua opleidingsmogelijkheden aan beide zijden van de grens grote verschillen zijn. In Vlaanderen zijn er simpelweg veel meer leermeesters en opleidingslocaties. Soms zelfs heel grote en goed geoutilleerde, zoals bij VDAB. In Noord Brabant en Limburg is de infrastructuur voor vakmanschap veel minder. En de reguliere opleidingen leiden, vanwege een te geringe interesse, nauwelijks vakmensen in onze sector op, een enorm gebrek. Gebaseerd op deze constatering is er hard gewerkt om ervoor te zorgen dat de basis wordt versterkt.

In dat verband zijn er overeenkomsten gesloten om in kloostercomplex Steyl (Limburg; NL), Slot Schaesberg (Limburg; NL) en de kerk in Bassevelde (Oost-Vlaanderen; B) te komen tot regionale kennis- en expertisecentra voor vakmanschapsbevordering. Deze regionale restauratiecentra blijken te voldoen aan een grote behoefte. Een “bijvangst” van Revivak, die aanvankelijk niet was voorzien.

Aandacht voor mensen met afstand tot arbeidsmarkt

We probeerden om ook niet-westerse migranten deel te laten nemen aan de activiteiten. Juist voor deze groepen biedt een ontwikkeling als vakman of vrouw een enorme kans op economische zelfstandigheid en sociale integratie.

Ook voor de overheden en de maatschappij als geheel is het van groot belang. Daar bestaat geen twijfel over. Het bleek echter een zeer lastige opgave te zijn. Grote cultuurverschillen, gebrek aan taalvaardigheid, maar ook de westerse opleidingseisen zijn overduidelijke struikelblokken.

Van de andere kant is het evident dat zich binnen deze groep diverse vakmensen in spe bevinden: vakmensen die graag ingezet willen worden en ook als leermeester of ambassadeur kunnen fungeren. Het potentieel is er, een succesvolle aanpak nog niet. Ook uit andere sectoren horen we dit soort geluiden. De mogelijkheden lijken echter te groot om het hierbij te laten. De ontwikkeling van een specifieke aanpak ligt voor de hand. In dit verband zijn er al waardevolle ervaringen opgedaan in de provincie Limburg (Nederland).

Uitgelicht

"Revivak heeft cursusmateriaal ontwikkeld voor het behoud van vakmanschap en daarmee een inhoudelijke bijdrage geleverd aan grensoverschrijdende kennisoverdracht."

Eucora vzw

"De vakmanschapsopleidingen hebben door Revivak een positieve impuls gekregen. Daar moeten we mee doorgaan."

Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-Nederland

"Revivak heeft onze blik verruimd. We merken dat vakmanschap hand in hand kan gaan met innovatie. Dat maakt het werk in onze sector nog aantrekkelijker."

RTC West-Vlaanderen

"Het traditionele beeld van vakmanschap is door Revivak verbreed, waardoor het aantrekkelijk is geworden voor jongeren en andere geïnteresseerden. Revivak heeft jong en oud laten kennismaken met oude ambachten en innovatieve technieken."

Vzw MidWest Development

"Revivak heeft onze scope verbreed. De ervaringen met het "Lerend netwerk" worden door ons nu gericht ingezet rond projecten in het beroeps- en technisch onderwijs."

ARhus

"Meer gebruik maken van personen met een afstand tot de arbeidsmarkt, waaronder ook immigranten. Daar zit veel potentie. Om voldoende vakmensen naar de toekomst toe te hebben, is het belangrijk om doelgroepen te verbreden en activiteiten te verruimen."

Stichting Behoud Monumenten Brabant

"Revivak heeft vakmanschap veelzijdiger onder de aandacht gebracht. Een meerwaarde!"

Provincie Noord-Brabant

"Revivak heeft ons op het spoor gezet om op zoek te gaan naar nieuwe kansen. De samenwerking was voor ons een goede bron van inspiratie."

Landgoed Slot Schaesberg

"Door Revivak heeft onze organisatie zelf ook een podium gekregen. Als opleidingscentrum voor ambachtelijke technieken hebben we onze activiteiten voor een groot publiek kunnen uitdragen en zo het vakmanschap kunnen promoten."

Eucora vzw

Revivak inspireert tot restauratiecentra

Vanwege het maatschappelijke belang om de infrastructuur voor vakmanschap in Vlaanderen en Zuid-Nederland te verbeteren en te versterken is vanuit Revivak de totstandkoming van kennis- en expertisecentra gepromoot.
Dat heeft inmiddels geleid tot drie restauratiecentra: de eerste in kloostercomplex Steyl en een tweede in slot Schaesberg, beide gelegen in Nederlands-Limburg. Recent is er in een voormalige kerkgebouw in Bassevelde (Oost-Vlaanderen) een derde geopend. Met de exploitanten van deze monumentale complexen zijn overeenkomsten gesloten om het restauratiecentrum ter plaatse verder te ontwikkelen.

De restauratiecentra hebben een verschillende doelgroep en aanpak. “Ambachtsschool Nieuwe Steyl” richt zich vooral op arbeidsbemiddeling voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Daartoe worden ze in de praktijk bekwaamd als (restauratie)vakman. Slot Schaesberg, waar de komende 25 jaren grootschalige restauratiewerkzaamheden plaatsvinden, is dé restauratie-opleidingsplek bij uitstek. Daar vindt het leren in de praktijk door het daadwerkelijk restaureren van een monument plaats.

In het kerkgebouw in Bassevelde worden onder meer opleidings- en kennismakingsdagen georganiseerd voor leerlingen die interesse hebben in een technische vakopleiding, of die een vervolgopleiding in het restauratievak willen volgen. In de kerk zijn allerlei bewerkingen te zien die het ambachtelijk werk in zijn volle glorie tonen (o.a. steenkappen, smeden, metselen, leien leggen, schilder- en decoratietechnieken), zodat hier op een inzichtelijke wijze kennisoverdracht kan plaatsvinden.

Thomas van der Willik

Uniek Revivak-restauratieproject in Raamsdonk

De gemeente Geertruidenberg is een echte monumentenstad. Monumenten geven Geertruidenberg haar specifieke identiteit en trekken vele toeristen en dagjesmensen aan. Naar de toekomst toe is het dus cruciaal dat al die monumenten op een vakbekwame manier in stand gehouden kunnen worden. Voor de gemeente Geertruidenberg is een actief erfgoedbeleid daarom een belangrijk aandachtspunt. In dat verband wil ze ook een bijdrage leveren aan het behoud en de bevordering van het vakmanschap. En Geertruidenberg voegt de daad bij het woord!
Toen tijdens een vergadering van de gemeentelijke monumentencommissie het idee werd geopperd om een vervallen monumentale schuur in Raamsdonk te restaureren met inzet van leerlingen, vond dat bij de gemeente een gewillig gehoor.

Het Monumentenhuis Brabant nam vervolgens het voortouw om er een Revivak-restauratieproject van te maken. Dat is gelukt! Samen met Restauratie-opleidingsprojecten Zuid-Nederland, het Dongemond College, plaatselijke heemkundeverenigingen en deskundige vrijwilligers is een uniek samenwerkingsproject tot stand gebracht.

Het unieke is dat de restauratie van de monumentale schuur helemaal met inzet van VMBO-leerlingen van het Dongemond College, onder deskundige begeleiding vanuit de monumentencommissie en lokale erfgoedspecialisten, is uitgevoerd. De ervaringen zijn zo goed dat in het voorjaar van 2019 een tweede Revivak-restauratieproject binnen de gemeente Geertruidenberg start.

REVIVAK
ambachtenacademie

03 Getuigenissen

ZAAKVOERDER VAN BVBA
VANDEMOORTEL RUSTIEKE BOUWMATERIALEN

Marieke Vandemoortel

39 JAAR - ZARREN (B)

Steen voor steen

Al van kleins af aan kwam ik in contact met oude bouwmaterialen. Toen ik jong was, ging ik met mijn vader naar de sloop van oude gebouwen om er gevelstenen, dakpannen, houten vloeren, balken etc. voor hergebruik te halen. Op mijn 22ste stapte ik in de zaak; zes jaar later nam ik ze over.

De oude bouwmaterialen worden bij ons gekuist en gesorteerd. Dat gebeurt allemaal met de hand. Daarna worden ze verkocht aan mensen die hun huis gaan restaureren, of in een historische stijl willen gaan bouwen. Maar ook voor moderne gebouwen zijn oude bouwmaterialen in trek. Onze materialen geven een woning een ziel, een speciaal karakter en een unieke stijl. Ik houd van onze oude stenen en hun doorleefde authenticiteit. Iedere steen heeft een herkomst en een eigen verhaal.

Je moet liefde voor het vak hebben, anders houd je het niet vol. Het kuisen van oude bouwmaterialen gebeurt steen voor steen en vraagt veel geduld. Weinig jongeren kiezen nog voor het vak. Er leeft nog altijd een vooroordeel dat werken met je handen minderwaardig is. Het is belangrijk om dat imago te doorbreken, want handarbeid geeft een mens veel voldoening.

> **“Ik houd van onze oude stenen en hun doorleefde authenticiteit.”**

VAN RESTAURATIETIMMERMAN DOORGEGROEID
NAAR MEEWERKEND UITVOERDER

Kevin Switzar
21 JAAR - SINT-ANNALAND (N)

Passie voor oude monumenten

Ik maakte kennis met het vak van restauratietimmerman na het vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs). Na mijn opleiding in de afdeling bouwkunde ging ik op mijn zestiende solliciteren bij Aannemersbedrijf Cauwenborgh. Ik werd aangenomen en met name het restauratiewerk, de specialisatie van het bedrijf, sprak me aan. Intussen bekwaamde ik me op de werkvloer ook in restauratiemetselen en -voegen.

Er leeft een vooroordeel dat dit vies werk is, maar voor mij is dit het leukste wat er is. Precisie is in dit vak heel belangrijk. Nauwkeurig kunnen werken, met oog voor detail, is cruciaal. Daarnaast moet je gemotiveerd zijn en houden van de monumentale gebouwen waaraan je werkt.

Ik besef dat ik mag werken aan monumenten die heel bijzonder zijn. Het geeft me een gevoel van waardering. Ik werk in en aan mooie gebouwen die er voor altijd blijven en kom op plekken waar je anders niet mag komen. Het werk is heel gevarieerd: elke dag is anders. En bovendien zal er in deze sector altijd werk zijn.

> “Precisie is in dit vak heel belangrijk.”

SCHILDER

Kim Caes
31 JAAR - IZEGEM (B)

Een mix van skills

Zoals zoveel jonge meisjes wou ik eigenlijk kapster of schoonheidsspecialiste worden. Maar daar kwam verandering in toen ik op mijn twaalfde een bezoek bracht aan het Vrij Technisch Instituut in Roeselare. Toen ik na de rondleiding thuiskwam, zei ik overtuigd: “mama, ik wil schilder worden”. Ik koos resoluut voor de studierichting schilderen en decoratie.

Schilderen is een dankbaar vak. Je creëert met je werk een echte thuis voor mensen. Je hebt er heel wat skills voor nodig: je moet geduldig en perfectionistisch zijn, oog voor detail hebben en creatief aangelegd zijn. Na mijn specialisatiejaar ging ik aan de slag bij een schilder. Ik werk nu bij een verffabrikant en kan op die manier mijn ervaring inzetten. Ik begeleid leerlingen en help om het vak van schilder verder te promoten.

Het schenkt je veel voldoening om een ambacht onder de knie te hebben. Het is een misverstand dat mensen die manueel werk doen, niet succesvol kunnen zijn. Het bewijst juist dat je doorzettingsvermogen hebt en gepassioneerd bent. De fierheid die je voelt als je eigenhandig iets tastbaars gecreëerd hebt, is onbetaalbaar.

“Een ambacht kan je veel voldoening schenken.”

SOCIAAL ONDERNEMER

Bert Scheurs

48 JAAR - BEEGDEN (NL)

Toekomstgericht denken met vakmanschap

Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een toekomstperspectief bieden, daar wil ik me voor inzetten. Ik merk dat heel veel arbeidspotentieel onbenut blijft. Zeker in een tijd dat de bouw- en technieksector schreeuwt om werknemers moeten we hier serieus werk van maken. Dat gebeurt nu nog veel te weinig. Vanuit mijn bedrijf Vos Opleidingen ben ik actief betrokken om in het kloostercomplex Steyl de “Ambachtsschool Nieuwe Steyl” te ontwikkelen. Ook ROP-Zuid levert hier een actieve bijdrage aan.

Bij veel opdrachtgevers leeft nog een vooroordeel als het gaat om het te werk stellen van migranten. Ten onrechte! Met de juiste begeleiding ontwikkelen ze zich tot waardevolle krachten voor de bouw- en restauratiesector... en het is natuurlijk ook goed voor hen als mens. Daar mogen we ook wel meer oog voor hebben. Onderdeel van ons opleidingstraject is – als dat nodig is – het geven van taallessen. Een aantal termen in de bouw leren ze namelijk niet tijdens hun inburgeringscursus.

Voor vakmanschapsbevordering moet toekomstgericht worden gedacht. Het gaat om makelen en schakelen tussen vraag en aanbod. Dat doen wij, als dat nodig is, ook over de grens. Daarmee brengen wij grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit in de praktijk... en wordt kennis en kunde uitgewisseld. Daar krijg ik een kick van.

> “Serieus werk maken van de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.”

ZAAKVOERDER
HOUTCONSTRUCTIE DESMYTER

Maarten Desmyter

34 JAAR - ARDOOIE (B)

Met hamer en beitel

Na mijn opleiding tot schrijnwerker kreeg ik tijdens mijn eerste job het restauratievirus te pakken. Een oudere collega bracht me zijn kennis bij. Na enkele jaren zette ik de stap naar mijn eigen bedrijf. We maken houten bijgebouwen, maar restaureren ook oude dakgebintes. Het zijn constructies van 150, 200 jaar oud, met gordingen en kepers. We herstellen ze of kopen ze op om ze na restauratie te gebruiken in nieuwbouwwoningen.

Dit is een ambacht waar heel wat timmerlieden niet van houden. Dergelijke oude constructies zijn scheef en krom en vragen daardoor meer werk en inzicht. Je kunt ze niet zomaar op een CNC-machine bewerken, maar hebt er een hamer en beitel voor nodig, zoals vroeger.

Improviseren, beslissen welke stukken je vervangt en welke niet... dat is allemaal onderdeel van ons werk. Makkelijk is dat niet, want je hebt er veel ervaring voor nodig en kennis van oude en moderne technieken. Maar er is niets mooiers dan iets dat oud en vervallen is in eer te herstellen. Het geeft enorm veel voldoening om een uitdagend project tot een goed einde te brengen.

> **“Het geeft enorm veel voldoening om een uitdagend project tot een goed einde te brengen.”**

REVIVAK
ambachtenacademie

04 Aanbevelingen

Versterk en verbeter de infrastructuur voor restauratievakmanschap

De oplopende tekorten aan vakmensen in de restauratie- en herbestemmingssector kunnen worden gestopt door een structurele aanpak. Deze moet zich richten op alle betrokken en belanghebbende sectoren en partijen, waaronder restauratiebedrijven, onderwijsinstellingen en opleidingsorganisaties, overheden, monumentenorganisaties, monumenteneigenaren, architecten, vakbeweging e.a. Al deze partijen en groepen vormen als het ware een “lerend netwerk”. Er is samenwerking en afstemming nodig om die noodzakelijke structurele aanpak daadwerkelijk inhoud te kunnen geven. Dit vraagt om een organisatie die makelt en schakelt!

Wat betreft vakmanschapsopleidingen en ambachtelijk werk zijn er grote verschillen tussen Nederland en Vlaanderen. In Nederland zijn de opleidingsmogelijkheden minimaal. In Nederland is er momenteel nog maar één restauratieopleiding op niveau 3 meer, namelijk in Overijssel. Hier wordt nog ambachtelijk handwerk geleerd. Vanuit Zuid-Nederland is deze opleiding echter veel te ver weg. In Vlaanderen zijn die opleidingslocaties er wel.

Maar daar kan van de noorderburen juist weer worden geleerd hoe er nog meer integraal kan worden gewerkt, bijvoorbeeld rond de herbestemming van monumentale gebouwen. Het project “Gruts” van de provincie Noord-Brabant is wat dat betreft een interessante aanpak.

Er bestaat behoefte om regionale kennis- en praktijkcentra voor erfgoed te ontwikkelen. Door dit in Zuid-Nederland en in Vlaanderen te gaan oppakken, waarbij elk centrum een eigen specialisme heeft, kan een grensoverschrijdend netwerk mét veel toegevoegde waarde ontstaan. Zo kan het ene expertisecentrum zich specialiseren in de toepassing van innovatieve technieken bij restauraties en instandhoudingswerkzaamheden, terwijl het ander zich focust op het verduurzamen van monumentaal vastgoed. Weer een ander centrum kan zich speciaal richten op mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt etc. Door vervolgens crossovers te maken tussen de kennis- en praktijkcentra onderling, zowel horizontaal als verticaal, krijg je een “prachtig ambachtige” en grensoverschrijdende kruisbestuiving.

Zorg voor voldoende leer-werkplekken in de restauratie

Cruciaal voor restauratieopleidingen is dat er voldoende leer-werkplekken en gekwalificeerde leermeesters zijn. Voor het creëren van leer-werkplekken moet er acquisitie worden gepleegd. De overheden (provincies en gemeenten) kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen. De provincies Noord-Brabant en Limburg hebben bij het toekennen van restauratiesubsidies de voorwaarde opgenomen dat het werk in beginsel als restauratieopleidingsproject moet worden uitgevoerd. Het is aanbevelenswaardig dat deze beleidslijn ook elders wordt gehanteerd.

Voor de werkzaamheden die hiermee samenhangen is een regionaal werkende organisatie nodig. In de regio vinden immers de contacten plaats tussen monumenteigenaren, restauratiebedrijven, opleidingsinstellingen en leerlingen. Het “schakelen en makelen” gebeurt daar. Dit alles vraagt om een actief relatiebeheer naar belanghebbende en betrokken partijen, alsook naar de leerlingen.

Kansen bieden aan personen met een afstand tot de arbeidsmarkt

Er is een voortdurend en toenemend tekort aan technische werknemers en vakmensen, zeker ook in de erfgoedsector. Het tekort was er al, maar door de toenemende economische vraag is dit manifester geworden. De problemen zijn bekend. Jongeren kiezen steeds minder voor technische beroepen. Een negatief imago (maar ook een gebrek aan opleidingen, zeker in Nederland) is hier debet aan. Dit terwijl er goed betaalde banen zijn. Er is een mismatch tussen vraag en aanbod.

Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, inclusief migranten, kunnen diverse werkzaamheden binnen het restauratievakgebied op een goede manier vervullen.

Natuurlijk vraagt dit om maatwerk en moeten er extra opleidingsfaciliteiten worden geboden. Ook uit sociaal-maatschappelijke overwegingen is het alleszins wenselijk om hier werk van te gaan maken.

Meer waardering voor vakmanschap en promotie van restauratieopleidingen

Het beeld van de bouw- en restauratiesector is niet positief. De instroom van leerlingen in het vakgebied van restauratie wordt daardoor in negatieve zin beïnvloed. Dit vraagt om goede informatie en een charmeoffensief. Duidelijk is dat dit een langlopend project is.

Eigentijdse filmpjes en IT-applicaties kunnen de bouw- en restauratiesector bij jongeren en personen met een afstand tot de arbeidsmarkt onder de aandacht brengen en promoten. Kernwoorden zijn daarbij: mooi en afwisselend werk – brede inzetbaarheid – goed toekomstperspectief – innovatief.

Door aansprekende evenementen te organiseren, bijvoorbeeld een wedstrijd voor beste restauratietimmerman of een prijs voor innovatie binnen het restauratievakgebied, kan de beeldvorming in positieve zin worden versterkt.

Bevorder innovatie

Belangrijk is op zoek te gaan naar duurzame en vernieuwende projecten. Er bestaan inspirerende projecten mét perspectief. Denk maar aan het Limburgse project "Vitaliseren oude beroepen", waarbij onervaren jongeren en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt samen optrekken met ervaren vakmensen. "Leren met je handen" wordt zo in de praktijk gebracht. Zeer interessant is de toepassing van innovatieve technieken bij restauraties en instandhoudingswerkzaamheden (bijvoorbeeld 3D-toepassingen) en het ontwikkelen van nieuwe producten gebaseerd op vakmanschapstechnieken.

Het kan leiden tot nieuwe economische bedrijvigheid, die mensen toekomstperspectieven kan bieden. Het is belangrijk dat de kennisontwikkeling die op dit gebied plaatsvindt, wordt gedeeld. De op pagina 15 genoemde regionale kennis- en praktijkcentra kunnen hierin een voortrekkersrol spelen.

Grensoverschrijdende samenwerking

De voornoemde kennis- en praktijkcentra kunnen een prima basis vormen voor grensoverschrijdende samenwerking. Dan ontstaat er samenwerking van onderop. Dan wordt de meerwaarde ook echt gevoeld! Een pragmatische insteek geeft doorgaans het beste resultaat.

Grensoverschrijdende samenwerking leidt tot kennisvermeerdering en biedt nieuwe kansen. Maar dat komt niet zomaar tot stand.

Bijvoorbeeld een uitwisseling van leermeesters, of het delen van ervaringen met integraal werken rond herbestemming van erfgoed... dat is allemaal snel uitgesproken. Maar wie doet wat? Wie draagt bij aan de kosten?

Voor grensoverschrijdende samenwerking binnen de erfgoedsector en grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit is daarom betrokkenheid én financiële ondersteuning van overheden nodig.

REVIVAK
ambachtenacademie

05

Transnationaal netwerk voor vakmanschaps-bevordering

Per 1 maart 2019 is het project Revivak officieel afgelopen. Maar het werk is zeker nog niet klaar. Integendeel. Terwijl de betekenis van vakmanschap en ambachtelijk werk steeds meer wordt onderkend, is de instroom en doorstroming van nieuwe vaklieden nog altijd veel te beperkt. Daarnaast wordt het belang ingezien van het verbreden van dergelijk werk, bijvoorbeeld door het bevorderen van innovatieve technieken en productvernieuwing.

Wat we willen...

Een aantal Revivak-partners wil samen met enkele andere betrokken organisaties een "Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering" (TNV) vormgeven. De deelnemers aan het Netwerk willen:

A. elkaar actief informeren over ambachtscursussen en andere initiatieven op het gebied van vakmanschapsbevordering;

B. kennis en kunde uitwisselen op het gebied van de restauratieopleidingen en vakmanschapsbevordering;

C. een "lerend netwerk" ontwikkelen en in stand houden, zowel binnen en tussen regio's als transnationaal, gericht op:

. het bevorderen van het aantal leerwerkplaatsen in de restauratie- en herbestemmingssector;

. een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van restauratie- en herbestemmingsprojecten door gekwalificeerde bedrijven met inzet van gekwalificeerde leermeesters.

D. een bijdrage leveren aan het in stand houden, ontwikkelen, stimuleren en mede uitvoeren van opleidingen in de restauratie teneinde het vakmanschap in de restauratiesector te behouden en de kwaliteit van de vaklieden te versterken;

E. innovatieve technieken binnen de restauratiesector en het gebruik van innovatief vakmanschap ten behoeve van productvernieuwing bevorderen;

F. duurzaamheidsmaatregelen binnen de monumentenzorg stimuleren;

G. grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit binnen de erfgoedsector stimuleren.

Inmiddels heeft een aantal organisaties al aangegeven na afloop van het Revivak-project activiteiten te willen blijven ontplooien voor het verder ontwikkelen van zo'n Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering.

Deze organisaties zijn allemaal actief op het gebied van vakmanschapsbevordering, of beschikken over een opleidings- of expertisecentrum waar mensen terecht kunnen om zich er te bekwamen in de restauratie van roerende en onroerende objecten.

Netwerk voor vakmanschaps-bevordering

Stichting Behoud Monumenten Brabant en het Opleidingscentrum voor Hout en Bouw zijn de kartrekkers van het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering. Zij zijn volgende zaken overeengekomen.

Samenwerkingsprotocol

Op 31 januari 2019 zal op het slotcongres van Revivak een samenwerkingsprotocol ten behoeve het ontwikkelen van het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering worden ondertekend.

Kartrekkers

Het secretariaat van het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering wordt ingevuld door één Nederlandse partner, namelijk Stichting Behoud Monumenten Brabant/Restauratieopleidingsprojecten Zuid-Nederland (ROP-Zuid) en één Vlaamse partner, te weten Opleidingscentrum voor Hout en Bouw. Zij zijn de trekkers van het Transnationaal Netwerk. Zij voeren samen het secretariaat, informeren de leden van het Transnationale Netwerk Vakmanschapsbevordering, verzorgen de promotie etc.

De kosten van het secretariaat, die hoofdzakelijk bestaan uit ureninzet, zullen worden gedragen door ROP-Zuid en Opleidingscentrum voor Hout en Bouw. Zij ramen hier binnen hun eigen begroting ruimte voor.

Het Opleidingscentrum voor Hout en Bouw neemt het beheer van de website van Revivak over en zal daar ook de kosten van dragen.

Aan de slag

De deelnemers van het Transnationaal Netwerk Vakmanschapbevordering willen vooral aan het werk gaan en activiteiten ontwikkelen. De kosten die daarmee verband houden zullen door de partners zelf worden gedragen.

Grensoverschrijdend

De deelnemers aan het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering komen minstens eenmaal per jaar samen om ontwikkelingen binnen het restauratievakmanschap te bespreken, af te stemmen over de mogelijkheid van grensoverschrijdende activiteiten, voorstellen te doen met betrekking tot de promotie van vakmanschap en ambachtelijk werk, evalueren wat de werking is van de afgesloten convenanten en intentieovereenkomsten inzake vakmanschapsopleidingen, bespreken hoe het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering verder kan worden uitgebouwd e.d.

Van onderop

De wijze waarop partners binnen het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering tot samenwerking komen is door hen zelf te bepalen. Een pragmatische benadering, die voorstaat dat er “van onderop” wordt gewerkt en tot activiteiten wordt gekomen. Dat kan ertoe leiden dat organisaties die bijvoorbeeld actief zijn op het gebied van restauratieschilderen en imitatietechnieken een subgroep vormen, of dat partners die gericht zijn op innovatie in relatie tot ambachtelijk werk elkaar opzoeken. Partners moeten de intrinsieke meerwaarde van (grensoverschrijdende) samenwerking zelf ervaren en verder oppakken.

Doelgroepen

Het Transnationaal Netwerk Vakmanschapsbevordering richt zich op:

- leerlingen in de restauratie-, bouw- en techniekseсtor;
- zij-instromers;
- personen met een afstand tot de arbeidsmarkt, waaronder migranten die zich willen bekwamen in de restauratiesector;
- studenten in de erfgoedsector;
- ambachtelijke ondernemers, werkzaam met oude vakmanschapstechnieken en historische materialen.

REVIVAK

ambachtenacademie